

ATROF- MUHIT MUHOFAZASI VA EKOLOGIYA**Xasanov A,**

Farg‘ona politexnika instituti o‘qituvchisi

To‘raqulova Zebo Shaynardanovna

Farg‘ona politexnika instituti talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat va aholi salomatligini mustahkamlash va kasalliklarning oldini olishda sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilish, ba'zi ekologik vaziyat o'ta tang ahvolda bo'lgan hududlarda tabiiy nazoratni yanada kuchaytirishimiz zarurligi keltirilgan.

Kalit so'zlari: Ekologiya, zavod-fabrikalar, transport, nurlanish, Afrika uyqu kasaligi, mehnat, muhit, opistroxoz kasaligi.

Kirish.

Tabiat hayotimizning asosi hisoblanadi desam adashmagan bo'laman. Inson hech qachon tabiatsiz yashay olmaydi, chunki u tabiatning ajralmas qismi hisoblanadi. Biz yashab turgan va bizni o'rab turgan olam xuddi onamiz kabi mehribon va jonkuyar. Quyoshning har zarrasida, tuproqning har jismida tabiatning bizga bo'lgan onadek mehribon taftini his qilamiz. O'zining har bir jabhasida inson uchun zarur bo'lgan minglab unsurlarni mujassam etgan. Ana shunday go'zal tabiatimiz bugungi kunga kelib qay ahvolga tushmoqda? Bunga kimlar sababchi? Buni qanday oldini olish mumkin?[1-13] Degan savollar bugungi kunning dolzarb mavzusiga aylanmoqda. Ming afsuski inson tabiatga misli ko'rilmagan miqdorda tasir ko'rsatadi. Inson aql-zakovati orqali, mehnat faoliyati tufayli ta'sir qilishini hech bir narsa bilan taqqoslab bo'lmaydi. Aniqroq aytadigan bo'lsak mavjudotlar tabiatdan qanday bo'lsa, shunday foydalanib, unga sezilarsiz tasirini o'tkazadi. Insoniyat uni o'rab turgan barcha shart-sharoitlarga moslasha oladi, moslasha olmas, uni o'zi istaklariga moslashtiradi, natijada tabiat muvozanati buziladi, buzilgan muvozanat esa katta ta'lofatlarga olib keladi.

Tirik mavjudotlarni o'rab turgan ekologik muxit, asosan, insoniyat tomonidan salbiy tomonga o'zgartirib yuborildi, buning asosiy sababi zavod-fabrikalar, transportlar va ulardan chiqayotgan chiqindilar.

Bu o'zgarishlar atrof-muhitni shu darajada o'zgartirdiki, barcha tirik mavjudotlar qatori inson salomatligiga ham o'z tasirini o'tkazdi.

XXI asr insoniyat faoliyatining har bir sohasida, ayniqsa, tibbiyotda buyuk kashfiyotlar qilib, milliardlab mablag'lar sarflanishiga qaramay, insonlar organizmiga kasalliklar xavf solishi va hoyotda bevaqt ko'z yumushlar ko'p uchraydi.

Biz atrof-muhitga va inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazadigan atrof-muhitga ta'sirini tavsiflash bilan boshlaymiz. Bu yerda biz nafaqat o'simliklar va hayvonlarga yetkazilgan zarar haqida gapiramiz, balki bu ta'sirlar odamlarga ham ta'sir qiladi. Odatda, qabul qilinadigan qarorlar atrof muhitga salbiy ta'sirlarni kamaytirish, tabiiy muhitni himoya qilishdan ko'ra, inson salomatligini himoya qilish uchun ko'proq ahamiyatga ega.

Ushbu ta'sirlarning asosiy oqibatlari umuman sayyoramizning ifloslanishidir. Biz suv, tuproq, havoning ifloslanishini, ekotizimlarning yo'q qilinishini, yashash joylarining

parchalanishini va boshqalarni ko'rishimiz mumkin. Bularning barchasi kasalliklarning ko'payishiga, biologik xilma-xillikning yo'qolishiga va o'simlik va hayvonot dunyosida ham, odamlarda ham sog'liq muammolariga olib keladi.

Buyuk mutafakir bobomiz Abu ali ibn Sinoning hozirda ekologiya deb yuritilayotgan atrof-muhitning deyarli barcha omillari, ularga insonning, jonizotlarning ta'siri va nihoyat, bu omillarning inson va jonizotlarga aks ta'siri to'g'risidagi mashhur iboralarning krltirishning o'zi kifoya. "Chang bo'lmaganda inson 1000 yil yashagan bo'lar edi", yoki: "Havo toki muvozanatlangan va toza bo'lsa, uning(pnevma) begona qo'shimchalar qo'shilmasa, u salomatlik garovi bo'ladi, aks holda turli kasalliklarga sabab bo'ladi" [6-15]. Yashash joyi muhiti borasida esa "Tib qonunlari"da alohida ta'kidlab, shunday deyilgan: "Turar joy tanaga turlicha ta'sir qilishi mumkin: balan yoki past joyligi, tuproq tarkibi hamda xususiyati, suvning seroblighi yoki kamyoblighi, darxtnlarning mo'llighi, qabrison yoki konlarga yaqinligi va boshqalar yashash joyi tanlanganda muhim ahamyatga ega" Bu fikrlar muhit to'grisida bo'lib, tibbiy ekologiyada tegishli ekanligi guvohi bo'lamiz.

Jahon statistik ma'lumotlarga ko'ra, aholining 10% qarilikdan, 20% baxtsiz hodisalar va janglardan, 70% esa kasalliklardan o'lmoqda. Shuningde, bizning sog'lig'imizning atigi 10% tibbiyotga, qolgan 90% esa o'zimizga va atrof muhit hodisalariga bog'liq.

Hozirgi kunga kelib ekologik muammolar inson salomatligiga jiddiy tahdid tug'dirayotir. Global gumanitar forum ma'lumotiga ko'ra, sayyoramizda ro'y berayotgan iqlim o'zgarishi yiliga uch yuz ming insonning umriga zomin bo'lmoqda. Uch yuz million aholi uning salbiy ta'siri ostida hayot kechirmoqda. Bundan

iqtisodiyotga ham jiddiy zarar yetayotir. Bunday global muammolar Markaziy Osiyo mintaqasi taraqqiyotiga ham o'z salbiy ta'sirini o'tkazmoqda. Orol bo'yidagi noxush ekologik vaziyat, buning ta'sirida kelib chiqayotgan tabiiy tangliklar, cho'llanish muammosi bunga misoldir. Bundan tashqari yer yuzini ifloslanishning eng mudhish omillaridan biri bu nurlanishdir. Uni na ko'rib, na eshtib bo'ladi, na ta'mi, na hidi bor. Biroq uning ta'sirida inson organizimdagi sistrmalarning o'zaro bog'liqligi buzilib, tanani aqil va idrok bilan boshqaruvchi generator-miya esa so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan o'zgarishlarga duch kelmoqda. Natijada bu kichik miqdordagi nurlanishdan aholining ma'lum guruhlari va ayniqsa homilador ayollar homilasiga, o'sish va rivojlanish jarayoni kechayotgan bolalar, immunizim susaygan qariyalar va sog'lig'i zaif insonlar aziyat chekmoqda. Nurlanish bizning organizimizga qon va suyaklarga turli yo'llar (ovqat, suv va havo) bilan kirib butun inson organizimini shikaslantirib, uni bevaqt o'limiga sabab bo'lmoqda.

Nurlanishdan tashqari sanoat korxonalaridan chiqayotgan zararli chiqindilar, nitratlar va qishloq xo'jaligida ko'plab ishlatiladigan har xil zaharli qottilar (pestitsid) va mineral o'g'itlardir. Bu zarali moddalar ozuqa mahsulotlari orqali odam organizmiga tushib har xil kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Ma'lumki bir mintaqada kasalliklarning tarqalishi shu joyda yashovchi aholi bilan atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarga bog'liq. Masalan, ko'lmak suvlar to'planib qolgan joylarda bezgak chivinining yashashi uchun qulay sharoit yaratiladi va shu shu joylarda bezgak kasalligining paydo bo'lish ehtimoli yuzaga krladi. Afrika uyqu kasalligining paydo bo'lishi uchun esa o'tloqzorlar bo'lishi kerak. Opistroxoz kasalligi daryo yoqalarida yashovchi kishilarda ko'p

uchraydi, chunki bu kasallikni keltirib chiqaradigan chuvalchangning oraliq xo'jayini baliq bo'lib, kasallik odamga baliq go'shti orqali yuqadi. Bundan tashqari aholi orasida ko'p uchraydigan allrgik kasalliklarni ham misol qilib olishimiz mumkin.

Ko'plab epidemiologik kuzatuvlar atrof-muhitning kimyoviy ifloslanishi va aholining reproduktiv funksiyasining buzilishi o'rtasidagi bevosita sabab-oqibat bog'liqligini ko'rsatadi. Bu mehnat sharoitida ham - metallurgiya zavodlari ishchilarida, to'qimachilik sanoati, gaz va neftni qayta ishlash korxonalarida, laborantlar va jarroh ayollarda ham, atmosferasi, suv manbalari va tuprog'i bilan ifloslangan aholi punktlarida ham aniqlandi. kimyoviy birikmalar. Birinchi va ikkinchi holatda reproduktiv funksiyaning buzilishi homiladorlikni to'xtatish, o'z-o'zidan tushish, homiladorlik va tug'ish paytida asoratlar, tug'ma deformatsiyalar xavfining ortishi bilan namoyon bo'ldi [8-17]. Bir qator hollarda oltingugurt dioksidi, fosforik ангидрид, qo'rg'oshin, nikel, temir va boshqalarning ko'payishi bilan homiladorlik patologiyasi o'rtasida ishonchli bog'liqlik o'rnatildi. atmosfera havosida.

Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, salomatlikka ta'sir qiluvchi omillar:

- biologik (irsiyat, oliy asabiy faoliyat turi, konstitutsiya, temperament va boshqalar);
- tabiiy (iqlim, landshaft, flora, fauna va boshqalar);
- atrof-muhit holati; ijtimoiy-iqtisodiy;
- sog'liqni saqlashning rivojlanish darajasi.

Bu omillar odamlarning turmush tarziga ta'sir qiladi. Shuningdek, turmush tarzi qariyb 50%, atrof-muhit holati 15-20%, irsiyat 15-20% va sog'liqni saqlash (uning organlari va muassasalari faoliyati) 10% salomatlikni (individual va jamoat) belgilaydi.). Salomatlik g'oyasi salomatlik tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Salomatlik omillari XX asrning 80-yillarida JSST mutaxassislari zamonaviy inson salomatligini ta'minlash uchun turli omillarning tahminiy nisbatlarini aniqladilar, asosiylari sifatida to'rtta hosilani ta'kidladilar. Keyinchalik, mamlakatimizga nisbatan ushbu xulosalar tubdan tasdiqlandi (JSST ma'lumotlari qavs ichida): genetik omillar - 15-20% (20%) atrof-muhit sharoitlari - 20 - 25% (20%) tibbiy yordam - 10-15% (7 - 8%) sharoiti va odamlarning turmush tarzi - 50 - 55% (53 - 52%). Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi omillar Omillarning ta'sir doirasi Omillar Salomatlikni mustahkamlash Salomatlikni buzish Genetika (15-20%) Sog'lom meros. Kasalliklarning paydo bo'lishi uchun morfologik va funktsional shartlarning yo'qligi Irsiy kasalliklar va buzilishlar. kasallikka irsiy moyillik Atrof-muhit holati (20-25%) Yaxshi yashash va mehnat sharoitlari, qulay iqlim va tabiiy sharoit, ekologik jihatdan qulay yashash muhiti Hayot va ishlab chiqarishning zararli sharoitlari, noqulay iqlim va tabiiy sharoitlar, ekologik vaziyatning buzilishi Tibbiy yordam (10-15%) Tibbiy skrining, profilaktika tadbirlarining yuqori darajasi, o'z vaqtida va kompleks tibbiy yordam ko'rsatilmogda Salomatlik dinamikasining doimiy tibbiy nazorati yo'qligi, birlamchi profilaktikaning past darajasi, sifatsiz tibbiy yordam Sharoit va turmush tarzi (50-55%) Hayotni oqilona tashkil etish, harakatsiz turmush tarzi, etarli vosita faoliyati, ijtimoiy va psixologik qulaylik. to'liq va oqilona ovqatlanish, yomon odatlarning yo'qligi, valeologik ta'lim va boshqalar. Ratsional turmush tarzining yo'qligi, migratsiya jarayonlari, gipo- yoki giperdinamiya, ijtimoiy va psixologik noqulaylik. noto'g'ri ovqatlanish, yomon odatlar, valeologik bilimlarning etarli darajada emasligi xavf omili - ma'lum bir kasallikning bevosita sababi bo'lmagan, ammo uning paydo bo'lish ehtimolini oshiradigan

omillarning umumiy nomi. Bularga turmush tarzining shartlari va xususiyatlari, shuningdek, tananing tug'ma yoki orttirilgan xususiyatlari kiradi. Ular shaxsning kasallikni rivojlanish ehtimolini oshiradi va (yoki) mavjud kasallikning kechishi va prognoziga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. JSST ma'lumotlariga ko'ra, biologik, ekologik va ijtimoiy xavf omillari ajralib turadi. Agar kasallikning bevosita sababi bo'lgan omillar xavf omillariga qo'shilsa, ular birgalikda sog'liq omillari deb ataladi. Ular xuddi shu tarzda tasniflanadi. Kimga biologik xavf omillari inson tanasining genetik va ontogenez orqali olingan xususiyatlarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqot natijalari.

Ma'lumki, ayrim kasalliklar ma'lum milliy va etnik guruhlarda ko'proq uchraydi. Gipertenziya va oshqozon yarasi, diabetes mellitus va boshqalar kasalliklariga irsiy moyillik mavjud. Ko'pgina kasalliklarning paydo bo'lishi va kechishi uchun diabetes mellitus, yurak-qon tomir kasalliklari, semizlik jiddiy xavf omilidir. Tanadagi surunkali infeksiya o'choqlarining mavjudligi (masalan, surunkali tonzillit) revmatizmning rivojlanishiga yordam beradi. Xavf omillarini guruhlash va ularning salomatlik uchun ahamiyati xavf omillari Xavf omillari Salomatlik uchun qiymat, % Biologik omillar Genetika, biologiya inson Irsiy va orttirilgan individual rivojlanish jarayonida kasalliklarga moyillik Atrof-muhit omillari Davlat ekologik Havoning, suvning, tuproqning, oziq-ovqatning ifloslanishi, ob-havo hodisalarining keskin o'zgarishi, radiatsiya, magnit va boshqa nurlanish darajasining oshishi Ijtimoiy omillar Sharoit va turmush tarzi Chekish, spirtli ichimliklarni iste'mol qilish, giyohvand moddalarni iste'mol qilish, to'yib ovqatlanmaslik, uyqusizlik, stressli vaziyatlar, gipo- va giperdinamiya, zararli mehnat sharoitlari, yomon moddiy va turmush sharoiti, oilaning zaifligi, urbanizatsiyaning yuqori darajasi Tibbiyot xavfsizlik Profilaktik chora-tadbirlarning samarasizligi, tibbiy yordam sifatining pastligi, o'z vaqtida ko'rsatilmashligi Ekologik xavf omillari. Atmosferaning fizik-kimyoviy xususiyatlarining o'zgarishi, masalan, bronxopulmoner kasalliklarning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Harorat, atmosfera bosimi va magnit maydon kuchining keskin kundalik tebranishlari yurak-qon tomir kasalliklarining kechishini yomonlashtiradi. Ionlashtiruvchi nurlanish onkogen omillardan biridir. Tuproq va suvning ion tarkibining xususiyatlari, demak, o'simlik va hayvonlardan olingan oziq-ovqat, u yoki bu element atomlarining tanasida ortiqcha yoki etishmasligi bilan bog'liq kasalliklarning rivojlanishiga olib keladi. Masalan, tuproqda yod miqdori kam bo'lgan joylarda ichimlik suvi va oziq-ovqatda yod etishmasligi endemik buzoqning rivojlanishiga yordam beradi. Ijtimoiy xavf omillari. Noqulay turmush sharoitlari, turli xil stressli vaziyatlar, odamning turmush tarzining jismoniy harakatsizlik kabi xususiyatlari ko'plab kasalliklarning, ayniqsa yurak-qon tomir tizimi kasalliklarining rivojlanishi uchun xavf omilidir. Chekish kabi yomon odatlar bronxopulmoner va yurak-qon tomir kasalliklari uchun xavf omilidir. Spirtli ichimliklarni iste'mol qilish alkogolizm, jigar kasalliklari, yurak kasalliklari va boshqalarning rivojlanishi uchun xavf omilidir. Xavf omillari alohida shaxslar uchun (masalan, organizmning genetik xususiyatlari) yoki har xil turdagi ko'plab shaxslar uchun (masalan, ionlashtiruvchi nurlanish) muhim bo'lishi mumkin. Eng noqulay narsa - bu bir nechta xavf omillarining tanaga kumulativ ta'siri, masalan, semizlik, jismoniy harakatsizlik, chekish, uglevod almashinuvining buzilishi kabi xavf omillarining bir vaqtning o'zida mavjudligi koroner yurak kasalligi rivojlanish xavfini sezilarli darajada oshiradi. Biologik nuqtai nazardan, salomatlik gomeostatik muvozanat, keng moslashuvchanlik va

qarshilik holati bo'lganligi sababli, zamonaviy salomatlik tushunchasi har xil turdagi organizmlar, jamoalar va hatto ekotizimlarning salomatligi to'g'risidagi tor tushunchadan kengroq tushunchaga qadar kengayib bormoqda. Eng tipik patologik sharoitlar va inson kasalliklarini ko'rib chiqing. Avvalo, shuni ta'kidlash kerakki, har bir alohida organizmda, har bir alohida shaxsda patologik holat ko'pincha darhol emas, balki charchoqning to'planishi, kompensatsiyalanmagan stressli sharoitlar, ya'ni. tibbiyotda nima ko'pincha kasallikdan oldingi holat deb ataladi. Kasalliklarni tasniflash, ularni bir necha asosiy guruhlarga bo'lish mumkin. irsiy kasalliklar. Mutant genlarni tashuvchilarda yuzaga keladigan kasalliklar. Oddiy (Mendel) irsiyat bilan bu bitta mutant genning mavjudligi. Mutatsiyalar (gen yoki xromosoma) natijasida kelib chiqadigan bunday kasalliklarga misol qilib, xromosoma anomaliyalari natijasida paydo bo'ladigan Daun sindromi, shuningdek, fenilketonuriya, metabolik kasallik, agar aqli zaif bolaga tahdid soladigan gen mutatsiyasining natijasi bo'lsa. u tug'ilgandan boshlab maxsus (parhezli) parhezni olmaydi. ovqatlanish. Gen mutatsiyalari retinal o'smalar (retinoblastoma) va gemofiliya kabi kasalliklarning sababi hisoblanadi. Ko'pincha poligenik irsiyat natijasida kasalliklarga irsiy moyillik mavjud: oshqozon yarasi va yurak-qon tomir kasalliklari, diabetes mellitus, turli xil allergiya turlari. Irsiy kasalliklar asosan inson muhitining sharoitlari bilan bog'liq. Xususan, mutatsiyalar organizmda nafaqat o'z-o'zidan, balki mutagen deb ataladigan muayyan muhit omillari ta'sirida ham paydo bo'lishi mumkin. Ionlashtiruvchi nurlanish muhitning asosiy mutagen omilidir. (radiatsiya). Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar aholisi, ayniqsa shahar aholisi tomonidan iste'mol qilinadigan tozalangan oziq-ovqat mahsulotlarining ko'pligi, hayvonlarning yog'lari, shakar, turli xil konservalar, kolbasa, dudlangan go'shtlarni haddan tashqari iste'mol qilish - bularning barchasi ovqat hazm qilish tizimining bir qator tizimli kasalliklarining paydo bo'lishiga yordam beradi. va umuman butun organizm. Inson muhiti ham "stress" ta'sirining manbai hisoblanadi. Bular, birinchi navbatda, fizik va kimyoviy stresslarning ta'sir etuvchi omillari. Jismoniy stress omillari yorug'lik, akustik yoki tebranish rejimining buzilishi, shuningdek elektromagnit nurlanish darajasi bilan bog'liq. Qoidaga ko'ra, ushbu omillarning me'yorlaridan chetga chiqish inson tanasi evolyutsion tarzda moslashtirilgan sharoitlar eng ko'p va eng ko'p buziladigan shahar yoki sanoat muhitiga xosdir. Kimyoviy stress omillari juda xilma-xildir. So'nggi yillarda biosferaga ilgari begona bo'lgan 7 mingdan ortiq turli xil moddalar - ksenobiotiklar (yunoncha. ksenos- begona va biote- hayot). Tabiiy ekotizimlardagi parchalanuvchilar juda ko'p begona moddalar bilan bardosh bera olmaydi, ularning parchalanishi uchun tabiatda maxsus biokimyoviy mexanizmlar mavjud emas, shuning uchun ksenobiotiklar xavfli ifloslanish turidir. Inson tanasi ham bu begona sun'iy moddalarga dosh bera olmaydi, chunki ularni zararsizlantirish uchun vositalar yo'q. Jismoniy va kimyoviy stresslardan tashqari, zamonaviy dunyoda odam ta'sir qiladi aholining haddan tashqari ko'payishi stressi, yirik shaharlar uchun xosdir. U shiddatli ijtimoiy hayotning ko'plab psixologik stressli vaziyatlariga tushib qoladi. Shu bilan birga, inson nafaqat real vaziyatlarda, balki virtual vaziyatlarda ham televizor, radio va shaxsiy kompyuterlardan keladigan ortiqcha ma'lumotlardan kelib chiqadigan stress omillariga duch kelishi muhimdir. Va nihoyat, kiruvchi ma'lumotlarning tabiati (tarkibida) ko'pincha inson tanasini stressli sharoitlarga olib keladi. tushuncha "stress" 1930-yillarda G. Selye tomonidan tibbiyot va fiziologiyaga kiritilgan. XX asr stressni atrof-muhitning ortib borayotgan talablariga javoban yuzaga keladigan inson tanasining o'ziga xos

bo'lmagan reaksiyasi deb hisoblagan va unga "moslashish sindromi" ta'rifini bergan. Bunday ta'rif turli sabablarga ko'ra yuzaga keladigan stresslar uchun maqbuldir va turli tirik tizimlarning moslashish mexanizmlarini tavsiflaydi. Hayvonlarda ham, odamlarda ham stress - bu organizmning o'ziga xos bo'lmagan neyrohumoral reaksiyasi bo'lib, atrof-muhit talablariga moslashish uchun asab va humoral tizimlarni safarbar qilish orqali amalga oshiriladi. Stress holati barcha tirik mavjudotlarning ko'payishini tartibga soluvchi eng muhim omil hisoblanadi, ya'ni aholini nazorat qiluvchi omil. Stressning bir necha bosqichlari mavjud:

- birinchi bosqich - asab tizimi, aniqrog'i retseptorlar tashqi muhitdan signallarni qabul qiladigan va asab markazlari ularning ahamiyatini baholab, humoral tizimga buyruq yuboradigan tashvish yoki mobilizatsiya bosqichi. Murakkab o'zaro ta'sir zanjiridan so'ng "stress gormonlari" chiqariladi - asosan adrenal gormonlar;

- ikkinchi bosqich - stress gormonlari ta'sirida tananing barcha a'zolari va tizimlari faollik ko'tarilgan rejimda ishlay boshlaganda, keyin tanaga kiradigan qarshilik bosqichi;

- uchinchi bosqich turli yo'llar bilan davom etishi mumkin. Agar tana stressli ta'sirlarni engib, yuqori moslashuvchanlik darajasiga erishgan bo'lsa, bu kompensatsiya bosqichidir.

Ortib borayotgan yuk bilan takroriy eustresslar mashg'ulot reaksiyasiga va tananing ko'proq moslashishiga olib keladi. Stressni yengish inson tanasini yangi, yuqori darajadagi bag'rikenglik darajasiga olib keladi. Agar tananing charchashi bo'lsa, ko'pincha kasallik yoki hatto o'limga olib keladi, bu zaiflashtiruvchi stress (qiyinchilik). Stressning natijasi nafaqat uni keltirib chiqargan omil ta'sirining tabiati va kuchiga, balki tananing dastlabki fiziologik holatiga ham bog'liq. Tana qanchalik barqaror (sog'lom va moslashuvchan) bo'lsa, uning barcha tizimlari gomeopatik muvozanatni qanchalik yaxshi saqlasa, stressning ijobiy natijasi uchun imkoniyat shunchalik yuqori bo'ladi. Tabiiy fokal kasalliklar(endemik) -ekopatologiyalar guruhi (noqulay muhit bilan bog'liq kasalliklar). Ular odamning ma'lum bir kasallikning qo'zg'atuvchilari yashaydigan hududda (masalan, Shomil bilan yuqadigan ensefalit) yoki Yer sharining geokimyoviy yoki geofizik xususiyatlarga ega bo'lgan hududida yashashi bilan bog'liq. Katta hududlarning biogeokimyoviy provinsiyalarining xususiyatlari, biomuhit tarkibining o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi, inson salomatligiga, shuningdek, biotaning tur tarkibiga ta'sir qiladi. Maxsus biogeokimyoviy provinsiyalarni quyidagilar bilan tavsiflash mumkin: geosferaning vulqon faolligi; Yerning fizik maydonlarining anomalialari; tektonik hodisalar; tog' jinslarining parchalanishi yoki buzilishi hodisalari; kiruvchi quyosh radiatsiyasi va biogeokimyoviy reaksiyalarning xususiyatlari; harorat o'zgarishi rejimi, yog'ingarchilik, shamol faolligi.

Xulosa. Hozirgi kunda yurtimizda sanitariya-epidemiologiya muhitini barqarorlashtirish, tabiatga salbiy ta'sirlarni kamaytirish, ekologiya va gigiyena tadbirlarini uzviy ravishda tashkil etish tizimi shakllangani inson salomatligini asrash va yuqumli kasalliklar bo'yicha barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Yangi ekologik sharoitlarning mavjudligi inson organizmida millonlab moslanish jaroyonlarni keltirib chiqarmoqda, demak inson organizmi har qanday tabiiy sharoitda o'zini tiklash sog'aytirishi va moslashish qobiliyatiga ega. Bizning vazifamiz esa o'zini o'zi sozlovchi va tiklovchi biosistemaga turli kasalliklardan o'zini himoya qilish uchun shar-sharoit yaratib berishdir. Aholi salomatligini mustahkamlash va kasalliklarning oldini olishda sanitariya-gigiyena

talablariga rioya qilish, ba'zi ekologik vaziyat o'ta tang ahvolda bo'lgan hududlarda tabiiy nazoratni yanada kuchaytirishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Biology (textbook for academic lyceums and professional colleges) [2] Zhumaeva, Sh., B. (2022). Эколого-флористический анализ альгофлоры водных объектов бухарской области. Международный междисциплинарный исследовательский журнал Galaxy (431-435ст).

[3] Nazarov, A. (2021). Challenges to Uzbekistan's secure and stable political development in the context of globalization. Journal on International Social Science, 1(1), 26-31.

[4] Nazarov, A. (2021). Healthy Generation-The Basis Of A Healthy Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(11), 409-413

[5] Nazarov, A. (2021). The impact of the chemical industry on the environment. Eurasian journal of academic research 1(8), 145-148

[6] Nazarov, A. (2018). The globalizing world: the conditions and prerequisites for political development through innovative politics and preventive democracy. Theoretical & Applied Science, (4), 9-12.

[7] Kholliyev, A., Nazarova, F., & Norboyeva, N. (2021). Cotton resistance indicators in the conditions of water deficiency. Збірник наукових праць SCIENTIA.

[8] Nazarova, F. (2021). The use of phenological observations in the determination of the main phases of the development of thin-fiber goose varieties in the conditions of bukhara region. Theoretical & applied SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 523-526.

[9] Аминжонова, Ч. А., & Мавлянова, Д. А. (2020). Методика преподавания предмета "биология" в системе высшего медицинского образования. In методологические и организационные подходы в психологии и педагогике (pp. 811).

[10] Худойкулова, Н. И. (2018). Пути воспитания толерантности у молодежи. Наука, техника и образование, (11 (52)).

[11] Худайкулова, Н. И., & Жумаева, Ш. Б. (2020). О стимуляции иммунитета на гиалуронидазу-фактор патогенности паразитов. In Университетская наука: взгляд в будущее (pp. 106-108)

[12] Nazarova, F., & Hudaikulova, N. (2019). Healthy generation-the basis of a healthy family. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(7), 69-73.

[13] Nazarova, F. (2022). Qaridoshlar orasidagi ofat. Scientific progress, 3(1), 663-669.

[14] Zhumaeva, Sh., B. (2022). Ecological And Floral Analysis Of Algoflora In Water Bodies Of Bukhara Region. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal (413-435)

[15] Nazarov, F. (2021). The Creation Of Fine-Fiber Cotton Varieties Is A Time Requirement Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(11), 398-400.

[15] Аминжонова, Ч. А., & Мустафаева, М. И. (2017). Биоэкологическая Характеристика Водорослей Биологических Прудов г. Бухары. In Экологические проблемы промышленных городов (pp. 387-389).

[16] Aminjonova, C. (2021). Problems and methods of teaching the subject "Biology". Центр научных публикаций (buxdu. uz), 1(1).

[17] Nazarova, F. (2021). Гузада асосий ривожланиш фазаларни аниқлашда фенологик кузатиш усулидан фойдаланиш. Хоразм маъмун академияси ахборотномаси 11(131-134).

[18] Асроров, А. А., & Аминжонова, Ч. А. (2021). Оилавий шифокор амалиётида инсульт утказган беморларда когнитив бузилишлар Хрлатини баХрлаш. Журнал Неврологии и нейрохирургических исследований, (Special